

Koloniale wandeling Kampen: kweekvijver voor KNIL-militairen

Verhalen

Hendrika Kornelissen-Benit

Hendrika Kornelissen-Benit werd in 1826 geboren in Batavia als dochter van Herman Anton Benit en Hillegonda Roelofs. Er is weinig bekend over haar ouders die beiden voor 1834 gestorven zijn. Zij hebben in Semarang en in Batavia gewoond. Hendrika trouwde met Nicolaas Hendricus Kornelissen (1823-1889). Nicolaas was majoor in het Nederlands-Indisch Leger. In 1860 werd hij onderscheiden met de Militaire Willems-Orde vanwege zijn optreden tijdens de tweede Boni-expeditie in Zuidwest-Celebes in het jaar daarvoor. Na zijn pensionering keerden ze met hun kinderen weer terug naar het Nederland waar ze zich in het dorp IJsselmuiden vestigden. Of zij ooit in Huize Java (nu Dorpsweg 37) gewoond hebben is niet met zekerheid te zeggen. Dit huis werd volgens de beschikbare informatie omstreeks 1760 gebouwd door een gepensioneerd kapitein van het Indische leger. Het is mogelijk dat dat Nicolaas Hendricus Kornelissen is geweest, maar dat is niet zeker. Op elk beneden uiteinde van de topgevel van het huis stond een pokhoutenbeeldje in de vorm van een leeuw, met het onderschrift 'Ja-va'. Hendrika stierf in 1867 in het kraambed na de geboorte van een levenloos dochtertje. Zij ligt begraven bij de dorpskerk.

De Zandberg

We lopen rond de Zandberg waar in vroegere tijden de onderofficieren van het Instructiebataljon en de Hoofdcursus oefenden. De Zandberg was toen militair oefenterrein en werd als volgt omschreven door een soldaat: "Dit is een wat hoger gelegen zanderige vlakte, ongeveer een ½ uur buiten Kampen. Een deel van deze vlakte wordt gebruikt als kerkhof, het andere deel is een vlak terrein, omgeven door een laan van bomen. [...] Er is een schietbaan en een hindernisbaan, kortom, er is alles wat nodig is, om oorlogje te spelen." De schietbaan werd in 1926 verlengd van 150 naar 200 meter. Namen zoals De Baan herinneren nog aan het vroegere schietterrein.

Joannes Benedictus van Heutz (1851-1924)

Van Heutz nam in 1867 als volontair (vrijwilliger) dienst bij het Instructiebataljon in Kampen. Na zijn opleiding tot onderofficier werd hij geplaatst in Maastricht. Daar werd hij aan de Hoofdcursus opgeleid tot officier. Van Heutz miste de vooropleiding om te worden toegelaten tot de officiersopleiding aan de Koninklijke Militaire Academie (KMA) in Breda. Zijn ouders konden de opleiding niet betalen. Van Heutz werd al in 1873 op eigen verzoek overgeplaatst naar het leger in Nederlands-Indië. Hij werd direct naar Atjeh gestuurd. Nederland was dat jaar een oorlog gestart tegen dat onafhankelijke sultanaat in Noord-Sumatra. Van Heutz werd voor zijn optreden in Atjeh onderscheiden met de Militaire Willems-Orde. Nederland slaagde er echter jarenlang niet in Atjeh op de knieën te krijgen. Dat gebeurde pas nadat de islam-kenner dr. Christiaan Snouck Hurgronje samen met Van Heutz een nieuwe strategie ontwikkelde. Om die nieuwe aanpak in praktijk te kunnen brengen, werd Van Heutz in 1898 benoemd tot gouverneur van Atjeh. Bij een bezoek aan Nederland in 1904 maakte hij een ware triomftocht per trein door Nederland en deed hij ook Kampen aan. De oorlog bleek echter nog lang niet gewonnen. Pas in 1912 gaven de laatste guerillastrijders zich over. De Atjehoorlog was een van de bloedigste koloniale oorlogen die Nederland uitvocht. Nederlandse militairen, ook Van Heutz, schuwden extreem geweld niet. Toen Van Heutz gouverneur was, predikte hij hier wel tegen, maar in de praktijk tolereerde hij het. De oorlog kostte uiteindelijk aan naar schatting 100.000 Atjehers het leven. Van Heutz was ondertussen in 1904 benoemd tot gouverneur-generaal van Nederlands-Indië. Begin september zou hij naar de Oost afreizen. Hij was al enige weken eerder uitgenodigd door een 'Eere-Comité' in Kampen. Dit comité wilde Van Heutz

voor zijn vertrek naar Nederlands-Indië eren. In zijn aanwezigheid wilde men 'eene schilderij van de bestorming van Batu Iliq' (Samalanga) van de schilder Jan Hoyneck van Papendrecht (1858-1933) aan het Instructiebataljon, waar Van Heutsz was opgeleid tot onderofficier, aanbieden. Samalanga ligt in Atjeh en de bestorming had op 3 februari 1901 plaatsgevonden, waarbij alle daarbij betrokken Atjehers waren omgekomen. In 1904 was Van Heutsz nog een held, 100 jaar later werd het Van Heutsz monument in Amsterdam na vele protesten omgedoopt in Monument Indië –Nederland.

Van Heutszkazerne

In 1901 vierde het Instructiebataljon zijn 50-jarig bestaan. Boven de ingang van het voormalige kazernecomplex, precies boven het hoofd van koning Willem III, prijkt nog steeds het jubileum geschenk van de oud-militairen die hun opleiding hebben genoten in Kampen bij het Instructie Bataljon: een grote klok. Het Instructiebataljon was de eerste onderofficiersopleiding van Nederland. Zij was bedoeld voor jongens uit de lagere middenklasse die wel wat voelden voor het leger, maar waarvan de ouders geen officiersopleiding konden betalen. De besten van hen konden doorstomen naar de Hoofdcursus en zo officier worden. Dat was in de 19de eeuw een grote sociale sprong naar boven want er bestond een diepe kloof tussen soldaten, onderofficieren en officieren. In de kazerne hebben tegenwoordig een aantal gemeentelijke organisaties onderdak gevonden. De naam van de kazerne werd in 2015 veranderd in Stadskazerne. Alleen het Van Heutszplein verwijst nu nog naar de man die met geweld optrad in Atjeh ten dienste van de Nederlandse koloniale staat.

De Infirmierie

De Infirmierie werd gebouwd ten behoeve van het Instructiebataljon en de Hoofdcursus. De vleugel aan de zijde van de Kalverhekkeweg werd begin 1925 verbouwd. In 1932 vond de Jeugdherberg De Steur onderdak in een gedeelte van het gebouw tot 1970.

Burgerweeshuis

Het in 1892 gebouwde Burgerweeshuis aan de Vloeddijk werd door de gemeente Kampen in 1925 kosteloos ter beschikking gesteld aan het ministerie van Oorlog ten behoeve van opleidingen voor militairen. Het schoolgebouw aan het Bregittenplein achter het weeshuis werd tevens ter beschikking gesteld aan het ministerie van Oorlog voor de eetzaal, kantine en keuken. De zogenoemde Vloeddijkkazerne behield tot 1970 zijn militaire functie. Tegenwoordig is de kunstacademie Quintus in het gebouwencomplex ondergebracht.

Manege

De uitbaterij Zaal Hanzestad gelegen naast de Bovenhaven deed in het begin van de 20ste eeuw dienst als manege voor het Instructiebataljon en de Hoofdcursus.

Militair hospitaal

Vanaf 1916 was het militaire hospitaal gehuisvest in het voormalige stadsziekenhuis hoek Molenstraat/Vloeddijk. Het Instructiebataljon werd in 1924 opgeheven. De Hoofdcursus werd verplaatst naar Breda. Ook het militaire hospitaal dat indertijd opgericht was als nevenvestiging van het Instructiebataljon werd gesloten.

Gedenkplaat KNL en KNIL

In 1877 werd het militaire karakter van de stad Kampen nog verder versterkt door de komst van de zogenoemde Hoofdcursus. De Hoofdcursus leidde jongemannen in twee jaar op tot officier van het

Koninklijk Nederlands Leger (KNL) of het Koninklijk Nederlands-Indische Leger (KNIL). De Cursus werd aanvankelijk ondergebracht in de kazerne van het Instructiebataljon, maar kreeg in 1884 een eigen onderkomen in een gebouw aan de Koornmarkt. Vanwege de ondoorzichtige ramen werd dit gebouw door de cursisten al snel tot het "Matglazen Paleis" gedoopt. Veel van de leerlingen van de Hoofdcursus kwamen van het Instructiebataljon. Zij werden wat laatdunkend "troupiers" genoemd. Zij waren namelijk uit de rangen omhoog geklommen en hadden niet de officiersopleiding aan de KMA in Breda gevolgd. Ofwel omdat zij de goede vooropleiding misten, of omdat hun ouders de KMA niet konden betalen. Beroemde Nederlanders als generaal Van Heutsz en minister-president Colijn volgden de officiersopleiding aan de Kamper Hoofdcursus.

Hendrikus Colijn (1869-1944)

Hendrikus Colijn (1869-1944) was militair en politicus en lid van de Anti-Revolutionaire partij. Hij was minister-president van Nederland van 1925 tot 1926 en van 1933 tot 1939 in vijf kabinetten Colijn. Hij volgde als volontair van 1886 tot 1890 een militaire opleiding bij het Instructiebataljon in Kampen en kreeg daarna van 1890 tot 1892 zijn officiersopleiding aan de Hoofdcursus in Kampen. Van 1892 tot 1909 was hij als KNIL-militair in het toenmalige Nederlands-Indië gelegerd op Lombok en in Atjeh. In 1894 nam hij deel aan de Expeditie naar Lombok waarbij veel burgerslachtoffers vielen. Zelf nam hij als officier ook deel aan de gepleegde wredeheden. Hij liet negen vrouwen en drie kinderen die om genade smeekten op een hoop zetten en doodschieten. 'Het was onaangenaam werk, maar 't kon niet anders', aldus Colijn in een brief aan zijn vrouw. Voor zijn optreden als militair ontving hij in 1895 de Militaire Willems-Orde. Daarna werd Colijn op diverse locaties in Atjeh geplaatst. In 1904 werd hij vanwege zijn politieke inzicht en contacten benoemd tot adjudant van Van Heutsz. In 1913 hield Colijn het KNIL voor gezien en ging hij het bedrijfsleven in en daarna de politiek. Van Colijn is het sussende woord afkomstig: "Ga maar rustig slapen", uitgesproken in 1936 in een radiotoespraak toen de Duitsers het Rijnland hadden bezet. Van 26 tot 28 juli 1938 werd in Kampen een reünie van oud-volontairs van het Instructiebataljon gehouden. Daarbij was ook de minister-president dr. H. Colijn als oud-volontair aanwezig. In 1941 werd Colijn als gevolg van zijn steun aan het verzet samen met zijn vrouw door de Duitsers gevangengezet. Eerst in Nederland en later in Hotel Gabelbach in Ilmenau in Thüringen. In 1944 overleed Colijn, 75 jaar oud, in zijn ballingoord aan een hartverlamming.

Sigarenfabrieken

Nederland en de sigaar kennen een lange traditie. In de 19de eeuw bereikte het produceren van sigaren een hoogtepunt in ons land. Het roken van tabak is dan niet langer alleen een genotmiddel. Roken wordt chique. Onder de lagere standen wordt het roken van sigaren ook steeds populairder. Rond 1850 telt de stad Kampen 35 sigarenfabrieken. De tabak werd voornamelijk aangevoerd van plantages op Sumatra, maar tabak uit Oost-Java vond eveneens zijn weg naar Kampen. Geen Hollandse sigaren zonder de tabak uit Nederlands-Indië.

Bronnen:

Herman Langeveld, Dit leven van krachtig handelen. Hendrikus Colijn 1896-144, deel I (1869-1933) 1998 en Schipper naast God, Deel II (1933-1944) 2004.

Anton Stolwijk, Atjeh. Hoe de Nederlanders kwamen en gingen en wat ze achter lieten (2016).

Paul van 't Veer, de Atjeh oorlog (1967).

www.regiocanons.nl: Overijssel, Canon van Kampen, Het instructiebataljon 1850.

www.wikipedia.org : Hendrikus Colijn, Joannes Benedictus van Heutsz.